

בטחון והשתדלות

ברכות דף לה עמוד ב תנו רבנן: ואספת דגנך - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: +יהושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפיק, יכול דברים ככתב? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: +ישעיהו ס"א+ ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: +דברים י"א+ ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: +דברים כ"ח+ ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

מנחות דף צט עמוד ב אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית - קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבי אומר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית.

ויקרא פרק כה (כ) וכי תאמרו מה נאכל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נִקְטַף אֶת תְּבוּאָתֵינוּ: (כא) וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂית אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים:

ועם אלימלך: וכי תאמרו מה נאכל בשנה כו' וצויתני את ברכתי לכם כו' בשם אחי החסיד המפורסם ויש לדקדק היות שהתורה יצאתה בכאן מדרכה שדרך הקרא לכתוב איזה יתור לשון בפסוק אפילו אות א' ועל ידי זה מתורץ כמה קושיות אבל הקשיא לא נכתב בעצמה בתורה וכאן נכתב הקושיא בתורה וטוב היה שלא לומר כי אם וצויתני את ברכתי וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל ונראה שהשם יתברך ברוך הוא כשברא את העולם השפיע מטובו צינורות מושכין שפע לצרכי בני אדם ודרך השפע שלא להפסיק כלל אלא כשהאדם נופל ממדרגתו ואין לו בטחון בבורא ברוך הוא המשגיח אמיתי הזן ומפרנס בריות בלי הפסק כלל אז עושה האדם ההוא במחשבתו ההיא אשר לא מטוהר פגם חלילה בעולמות עליונים ומתישין כח פמליא של מעלה ר"ל ואז נפסק השפע חלילה וצריך השם יתברך ברוך הוא לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחילת הבריאה וזה הוא וכי תאמרו כו' שהתורה מלמדת לאדם דרכי השם שיהיה שלם בבטחונו על אלהיו ולא יאמר כלל מה יאכל כי כאשר חלילה יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל הוא עושה פגם חלילה בהשפע ואטרחו כלפי שמיא לצוות מחדש וכי תאמרו פירוש כאשר תאמרו כך ואז תטריחו אותי וצויתני כו' אלא לא תתנהגו כך ותבטחו בה' בכל לבבכם ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד לא יחסר כל בה:

שפ"א תרל"ז: בפסוק וכי תאמרו מה נאכל כו'. בס' נועם אלימלך בשם אחיו ז"ל כי ע"י השאלה יצטרך המקום לצוות את הברכה כו' ע"ש. וביאור הדברים דמה קושיא היא זו מה נאכל. מאן דיהיב חיי יהיב מזונא. אך כי אם יהי' קיום בני' ע"פ נס ואין כל הדורות ראויין לנסים לכן יאמרו מה נאכל. והתירוץ שיהי' בדרך ברכה וברכה היא קצת בטבע. אך באמת צריכין בני' לידע כי הנסים והטבעים הכל אחד ובאמת אין נס גדול ונפלא כמו הטבע שהוא הגדול שבנפלאות המושגים לנו. ואז כשזו האמונה מתברר לבני' אין עסק להיות ניזון ע"פ נס. רק וכי תאמרו כו' אז וצויתני כו' כנ"ל. ונס הוא לשון הרמה פי' שהיא הנהגה מתרוממת מהנהגת הטבע ומיוחד לבני'. וכ"כ המהר"ל כי כמו שיש סדר להטבע כן יש סדר להנסים. וסדר זה מיוחד לבני' כנ"ל. ובאמת הדורות שנעשה להם הנסים הי' קבוע בהם האמונה והיה שוה להם הטבע והנסים. לכן נהג הש"י עמהם בנסים כנ"ל:

רמב"ן ויקרא כו פסוק יא והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ב ג). ואמר הכתוב (דה"ב טז יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שייזכר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ: אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו: וכך אמרו (ברכות סד א) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר ט ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא. והוא מאמרם (ברכות ס א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים: וזו היא כוננתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו. ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף (שמות כא יח) יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתו שכן יהיה. אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים:

העמק דבר: (כ) וכי תאמרו וגו' באשר שבאמת כ"ז אינו אלא מעשה נס שיהיו גדלים בשנה לא זרועה תבואה ופירות האילן משביעים את כל האדם והבהמה, וידוע דדרך נס אינו ראוי אלא לפי ההכנה לכך, והיינו עפ"י שהקדים הכתוב ועשיתם את חקתי וגו' שירבו בשקידת התורה ובפפולה בשנים אלו. ואין מן הפלא שיוגדל כחם לאלוה. ויהיו מאמינים ומוסרים את עצמם להנהגה עליונה זו. ונגד זה תהיה באמת אז השגחה נפלאה. אבל אם לא תהיו בזה האופן ותהיו משתוממים ע"ז מה נעשה בשנה השביעית. וכאשר יהא כן אז לא יהיה דרך נס, שהשגחה היא באה לפי הכנה. והיה עולה עה"ד דעיקר מצות שביעית ויובל לא ניתנה אלא למתנהגים בדרך מעלה יתירה. אבל באמת אינו כן דהתורה יכולה להתנהג בשלימות אפילו לאנשים שאינם בזו המעלה. ומש"ה פירש הכתוב וכי תאמרו בשנה הששית מה נאכל בשנה השביעית ולא תהיו במעלה עליונה זו אזי וצויתי וגו'. שהוא בדרך השגחה פרטית בדרך הטבע:

ב"ק נ: תנו רבנן: מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול. באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה. אמרו לה מי העלך, אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו. אמרו לו נביא אתה, אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי **אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו.** אמר רבי אחא: אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה.

תוס': דבר שנצטער בו- וא"ת אכתי מנא ליה הא מת בנו בצמא, וי"ל דמ"מ באותו דבר עצמו לא היה ראוי ליכשל. בירושלמי (שקלים פ"ה הל"א ע"ש) מלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה.

שיטה מקובצת יכשל בו זרעו ואף על גב דמת בנו בצמא מכל מקום לא נכשל באותו דבר ממש. ולרבינו נראה לפרש אמרתי כלומר השמעתני דבר זה לפני הקדוש ברוך הוא והם דבר שנצטער וכו', והסכים הקדוש ברוך הוא לדברי שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא שמסכים לסברת הצדיקים שבדור. **וכשמת בנו בצמא כבר מת רבי חנינא.** וכן מצינו בחגיגה, שלא היו אומרים דבר במתיבתא דרקייעא בשם רבי מאיר מפני שלמד מאחר עד שאמר רבי אבהו לאלהו ומאי איכפת ליה אגוז מצא בירר את האוכל וזרק את הפסולת והסכים הקדוש ברוך הוא לדעתו ואמרו מכאן ואילך דבר בשם רבי מאיר.

חגיגה טו: אשכחיה רבה בר שילא לאלהו, אמר ליה: מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא? אמר ליה: קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר. אמר ליה: אמאי משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר. אמר ליה: אמאי רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק. אמר ליה: השתא קאמר מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקדוש ברוך הוא מצטער על דמן של רשעים קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך

דברים רבה ג מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים בתו היתה הולכת בדרך ובאת לעבור בנהר ושטפה. באו ואמרו לו לרבי פנחס כך הגיע לבתו של פלוני. א"ל אי אפשר כיון שהיה עושה רצונו של הקב"ה במים אין הקב"ה מאבד את בתו במים. מיד נפלה צוחה בעיר באתה בתו של פלוני. אמרו רבותינו כיון שאמר ר' פנחס בן יאיר כך ירד מלאך והעלה אותה.